

כוס ראשון, קידוש והבדלה

9. שולחן ערוך אורח חיים הלכות פסח סימן תעג סעיף א
 מוזגין לו כוס ראשון ומקדש עליו, ומברך שהחיינו. ואם חל בשבת, אומר ויכולו, ואם חל במוצאי שבת אומר יקנה"ז, ואם שכח להבדיל ולא נזכר עד שהתחיל ההגדה, ישלים ההגדה עד גאל ישראל ואחר כך יבדיל. הגה: ואין ליטול ידיו כלל קודם קידוש (רבינו ירוחם והרא"ש בתשובה ומדכי"פ ע"פ). ואם אין ידיו נקיות, יטול מעט אבל אין לברך על הנטילה. ובעל הבית לא ימזוג בעצמו, רק אחר ימזוג לו דרך חירות (מהרי"ב).

10. משנה ברורה סימן תעג ס"א

(א) ומקדש עליו - קודם שיקדש יכוין שרוצה לקיים מצות קידוש וגם מצות ד' כוסות שכוס של קידוש הוא אחד מארבעה כוסות ויש נוהגין לומר הריני מוכן לקדש ולקיים מצות ד' כוסות רק שצריכין ליזהר שלא יאמרו זה לאחר קידוש שהרי בירך על הכוס בפה"ג אלא דוקא קודם קידוש. וקודם הגדה יכוין או יאמר לצאת ידי מצות סיפור יציאת מצרים [ח"א]. ומברך שהחיינו - קודם השתיה ואם לא בירך קודם השתיה מברך אח"כ אימתי שיזכור ביום א' ואפילו באמצע השוק דהזמן ארגל קאי

11. דרשו

משום כך נהג הגרש"ז לומר לכל המסובים קודם הקידוש לכוין בברכה זו על כל מצוות הלילה.

11. הליכות שלמה פרק ט סעיף כא

טוב שיאחזו ויגביהו כל המסובים - אנשים ונשים - בידם את הכוס בשעת הקידוש כדרך המקדשים. (למען דעת שהכוס שלהם אינה כוס ראשונה לארבע כוסות בלבד, אלא שהיא גם כוס הקידוש שלהם.)

12. דרשו

מאיך דעת הגר"נ קרליץ שאם רק בעל הבית אומר את הקידוש, שאר המסובים אינם צריכים להגביה את הכוס שלפניהם, שכיון שרק בעל הבית עושה את הקידוש והשומעים יוצאים ממנו ידי חובתן, די במה שבעל הבית מגביה את כוסו.

13. בית הבחירה למאירי מסכת ברכות דף יב עמוד ב

וראיתי מי ששאל למה אין אנו מברכים אשר קדשנו במצו' וציונו להזכיר את יציאת מצרים וכן לק"ש וכן להתפלל ואיני רואה מקום לשאלה זו שהרי ק"ש נתקנו לה ברכות שראוי להם לפטור ברכה זו ויצ"מ ותפלה הרי הן ברכות גמורות בעצמן:

והזכרת יציאת מצרים בלילי הפסח בהגדה יש מי שמזהיר שלא לברך עליה לפניה ואף על פי שיש ברכה לאחריה שהרי אפשר לו לסמוך על אמת ואמונה שכבר ברך וחתם בה גאל ישראל ואף על פי שאין הטעם ברור מ"מ המנהג כך הוא אלא שיש חולקים ומברכים:

14. ערוך השולחן אורח חיים סימן תעג סעיף ב

כתב הטור ואינו מברך שעשה נסים לפי שעתיד לאומרו בהגדה עכ"ל כלומר דכשם שמברכים בחנוכה ופורים שעשה נסים פשיטא שבפסח היה לברך כן אלא לפי שבהגדה אנו מספרים הנסים והנפלאות ואח"כ מברכין אשר גאלנו ממילא דזהו כברכת שעשה נסים ותרתיה למה לי ומ"מ לענ"ד אין זה מספיק שהרי במגילה מברכין תחלה וסוף ולמה לא נעשה כן ביציאת מצרים שניסיה גדולים מנס פורים: ובשם מהרי"ל ראיתי טעם מפני שהיא מצוה הכתובה בתורה ואין מברכין שעשה נסים אלא אמצוה דרבנן כגון חנוכה ופורים [פרישה] ולכאורה אין הדברים מובנים והאמת דה"פ דהנה כל הברכות תקנו רבנן ולא שייך ברכה אלא לברך להקב"ה אשר צונו במצוה זו כמו לאכול מצה לישב בסוכה לתקוע בשופר אבל לא לעשות מעצם המצוה ברכה וכיון דמן התורה

1. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קיד עמוד א

בית שמאי אומרים: מברך על היום ואחר כך מברך על היין, מפני שהיום גורם ליין שיבא, וכבר קידש היום ועדיין יין לא בא. ובית הלל אומרים: מברך על היין ואחר כך מברך על היום, מפני שהיין גורם לקידוש שתאמר. דבר אחר: ברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה, תדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם. והילכתא כדברי בית הלל

2. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קג עמוד א

גופא, יום טוב שחל להיות אחר השבת. אביי אמר: יקזנ"ה, ורבא אמר: יקנה"ז, והילכתא כרבא.

3. רמב"ם הלכות שבת פרק כט הלכה כב

כיצד מברכין בלילי יום טוב שחל להיות באחד בשבת, בתחלה מברך על הגפן, ואח"כ מקדש קידוש יום טוב, ואחר כך מברך על הנר, ואחר כך מבדיל וחותרם בהבדלה המבדיל בין קדש לקדש, ואחר כך מברך שהחיינו.

4. ספר הרוקח הלכות פסח סימן רפג

וא"מ שעשה ניסים שהרי יברך ברוך אתה אשר גאלנו זהו כמו שעשה ניסים

5. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קד עמוד א

ואמר רב יהודה אמר שמואל: המבדיל צריך שיאמר מעין חתימה סמוך לחתימתו. ופומבדיתאי אמרי: מעין פתיחתן סמוך לחתימתן. - מאי בינייהו? - איכא בינייהו יום טוב שחל להיות אחר השבת (דבעי למחתם המבדיל בין קודש לקודש), דחתימתן בין קודש לקודש, מאן דאמר מעין פתיחתן סמוך לחתימתן - לא בעי למימר בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת. ומאן דאמר מעין חתימתן סמוך לחתימתן - בעי למימר בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת.

6. תוספות מסכת פסחים דף קד עמוד א

בעי למימר בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת - שאל ר' אפרים את ר"ת למה נהגו העולם להוסיף ולומר ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך דאין זה לא מעין פתיחה ולא מעין חתימה והשיב לו ר"ת משום חובת היום האריכו כדי לומר פעם אחת מעין ז' הבדלות, בין קודש לחול אחד, בין אור לחשך ב', בין ישראל לעמים ג', בין יום השביעי לששת ימי המעשה ד', בין קדושת שבת לקדושת י"ט הבדלת, פירוש שבי"ט שרי מידי דאוכל נפש, ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת היינו חולו של מועד דשרי דבר האבוד ובשבת אסור, זה חלוק שבת מי"ט והיא הבדלה אחת הרי ה', הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך שתי הבדלות בין כהנים לויים וישראלים ז' והוי מעין חתימה דבין קדש לקדש.

7. בית יוסף אורח חיים סימן תעג

כתוב בארחות חיים (שם ס' יב) פעם אחת שכח רבי להבדיל במוצאי שבת י"ט של פסח עד שאכל ירקות והתחיל ההגדה וקודם שגמר ההגדה נזכר ולא רצה לחזור ולהבדיל עד שהשלים ההגדה עד גאל ישראל עכ"ל

8. דרכי משה הקצר אורח חיים סימן תעג אות (ב)

(ב) וכן כתב מהרי"ל בשם צפנת פענח אמנם כתב דיש חולקים וסוברים דיבדיל מיד:

יום טוב, כי אין עושין מצוות חבילות חבילות, אלא ידליק נרות אחרים או שני גפרורים לצורך ברכת בומה"א, אמנם מנהג העולם אינו כן.

21. משנה ברורה סימן תעג ס"ק ד

ומלשון המחבר שכתב עד שהתחיל הגדה משמע דאם נזכר קודם שהתחיל ההגדה א"צ להמתין אלא תיכף מוזג כוס ואומר עליו ברכת הבדלה ושותהו אכן זהו רק לדעת המחבר דאין מברכין על כל כוס אבל לדעת הרמ"א בתע"ד בהג"ה וכמנהגנו דמברכין על כל כוס ויצטרך לברך עליו ברכת בפה"ג א"כ נראה כמוסיף על הכוסות דאסור וכדלעיל בסימן תע"ב ס"ז א"כ אפשר דאף אם נזכר קודם שהתחיל ההגדה ג"כ אין תקנה עד שישלים ההגדה אם לא שבשעת ברכת כוס ראשון כיון שישתה בין הכוסות וכדלעיל בסימן תע"ב ס"ז ועיין ביאור הלכה.

22. משנה ברורה סימן תעג ס"ק ה

ואם נזכר באמצע סעודתו שלא הבדיל מחויב להפסיק תיכף מסעודתו ולהבדיל ולא יברך עליו ברכת בפה"ג שברכת כוס שני ששתה לפני האכילה פותרתו א"כ לא היה דעתו אז לשתות בתוך האכילה שבכגון זה צריך לברך עליו גם ברכת בפה"ג. ואם נזכר תוך בהמ"ז שלא הבדיל מברך ברכת המזון והבדלה על כוס אחד וכן אם לא נזכר עד לאחר ששתה כוס של ברהמ"ז ימתין עד לאחר גמר הלל והגדה ואז יבדיל על הכוס הד' ואם לא נזכר עד לאחר ששתה כוס ד' יבדיל על כוס ה' וצריך לברך עליו גם בפה"ג שהרי כבר הסיח דעתו משתיה [אחרונים]:

23. חזון עובדיה עמוד ערב

מי שטעה בהבדלה, ובחתימת הברכה במקום המבדיל בין קדש לקדש חתם המבדיל בין קדש לחול אינו צריך לחזור ולברך.

אנו מצווים לספר הנסים בלילה זה והוי מצות עשה א"כ איך נברך שעשה נסים והרי זהו עצם המצוה והוי כהגדה אחר הגדה וברכת אשר גאלנו העיקר על אכילת מצה ומרור כמו שאומרים והגיענו הלילה הזה לאכול בו מצה ומרור אבל שעשה נסים זהו עיקר מצות סיפור יציאת מצרים ורק אמצוה דרבנן הרשות בידם ולא בדאורייתא

15. משנה ברורה סימן תעג ס"ק ג

(ג) אומר יקנה"ז - דהיינו בתחלה ברכת היין וקידוש ונר דהיינו ברכת בורא מאורי האש והבדלה זמן. ואין מברכין על הבשמים בכל מוצ"ש ליו"ט. ואומרים הבדלה זו מיושב כמו הקידוש:

16. כף החיים סימן תעב ס"ק ה

אמנם לפי דבר האר"י ז"ל כל הקידושין צריך לומר מעומד בין של שבת בין של יו"ט

17. שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ה סימן טז

ומשמע לי דהרמ"א שכתב ויכול לעמוד בשעת הקידוש, הוא רק מחמת שהוצרך לעמוד בשעת אמירת ויכולו, יכול להישאר כן מעומד גם בשעת הקידוש, מאחר דהוכרחו להחשיב עמידתו לקביעות לצאת באמירת ויכולו, הוא קביעות גם לקידוש. אבל בקידוש דיו"ט, שאין אומרים ויכולו, יצטרכו דווקא לישב. ... אבל מ"מ נוהגין הרבה לקדש מעומד, והוא ע"פ הקבלה. וכן היה נוהג האר"י, מטעם דשבת איקרי כלה, בלשון הגמ' ב"ק דף ל"ב ע"א. דא"ר חנינא בואו ונצא לקראת כלה מלכתא, ור' ינאי מתעטף וקאי ואמר בואי כלה בואי כלה.... ונמצא שאף בכל קידוש, אף של שבת, אף שאיכא טעם גדול לעמוד כהאר"י, מ"מ הש"ע והרמ"א סוברין שצריך לישב, וכתב הרמ"א שכן נוהגין. וכ"ש בקידוש דיו"ט, שליכא הטעם לעמוד, דימים טובים לא נקראו בחשיבות כלה, וליכא שום טעם לעמוד. והעומדים גם בשעת קידוש דיו"ט, הוא משום גריא דשבת להו, דנוהגין לעמוד כהאר"י ע"פ קבלה. אבל למעשה מן הראוי לישב בשעת קידוש. וגם הבדלה שעושין ביום טוב דחל במוצאי שבת, אף כשמקדש לעצמו. וכשמוציא גם אחרים, הוא חיוב לישב המקדש והמבדיל, כמסקנת התוס' דברכות.

18. שו"ת ציץ אליעזר חלק יד סימן מב

ב' ועל אודות ברכת מאורי האש על נרות - יום טוב, ביום טוב שחל להיות במוצ"ש. כבר כתבתי בזה בספרי שו"ת צ"א ח"ו סי' י'. והבאתי שם משו"ת ריב"א ח"ב סי' ק"ז שמזכיר שמברכים על נר שעל שלחנו, והבאתי מהמדקדקים שנוהגין להקריב ב' נרות מהדולקים בבית משום אבוקה מצוה מן המובחר, או שנוהגים להדליק ב' גפרורים ולקרוב אהדדי ולברך עליהם. ודנתי שם גם בדברי הלקט יושר בזה וכתבתי כמה פירושים בכוננת דבריו, וא' מן הפירושים כתבתי שר"ל שצריך להדליק נר אחר וא"א לברך על נר יום טוב, וביארתי די"ל טעמו בזה דהוא מפני דאין עושין חבילות חבילות ולכן אין לברך משום כך גם ברכת הנר על אותו נר - יום טוב. וסיימתי דיוצא לנו לפי"ז חידוש דין דלא שפיר עבדי אותם המברכין ברכת הנר במוצ"ש שחל בו יום טוב על נרות שברכו עליו ליו"ט יעו"ש.

19. הליכות שלמה פרק ט הערה 155

למעשה היתה דעת רבנו דמוטב שלא להדליק נר נוסף אלא להשתמש בנרות הדולקים. ואין המנהג להסתכל כל כך בציפורניים לאור הנר כמו במוצ"ש

20. פסקי תשובות אורח חיים סימן תקיד אות כג

ויש אומרים שנכון להקפיד, ביום טוב שחל במוצ"ש, לא לברך ברכת "בורא מאורי האש" על נרות שהודלקו בברכה לכבוד